

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-11-123-33>

УДК 37.07:005 378

Ярмолюк Олена Валеріївна¹

викладач циклової комісії методики музичної освіти та вокально-хорової підготовки

*Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»**Волинської обласної ради;*

аспірантка

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті визначені зміст, мету та функції освітнього менеджменту, розглянуто структуру освітньої системи України. Забезпечення надання якісних освітніх послуг, функціонування мережі закладів освіти в Україні, формування та розробка стратегії їхнього розвитку, організація роботи науково-педагогічного колективу та навчально-виховного процесу в цілому – наслідки успішної діяльності менеджменту в освітній галузі. Одним з головних завдань менеджменту в закладах освіти є забезпечення ефективного використання ресурсів (матеріальних, людських, інформаційних тощо) з метою якісного надання освітніх послуг здобувачам освіти. Методологія статті базується на науковому дослідженні та аналізі літературних джерел, використанні аналітичного методу для огляду останніх досліджень та публікацій у структурі фахової передвищої та вищої педагогічної освіти України. Розглянуто діяльність державних структурних підрозділів, які відповідно до чинного законодавства реалізують та регламентують менеджмент в закладах освіти, зокрема: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, Вища атестаційна комісія України, Державна акредитаційна комісія України, уряд Автономної Республіки Крим (АРК), місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою. Визначено та розглянуто вимоги до професійних та особистих якостей керівника структурного освітнього підрозділу, професійного менеджера освіти чи директора закладу фахової передвищої та вищої освіти.

Ключові слова: менеджмент, освітній менеджмент, професійна компетентність, фахова передвища та вища освіта, керівник закладу освіти, структурний підрозділ, менеджер освіти.

Olena YarmolyukLecturer of the Cycle Commission of Music Education Methods
and Vocal and Choral Training*Municipal Institution of Higher Education "Lutsk Pedagogical College"**of the Volyn Regional Council;*

Postgraduate Student

Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE ACTIVITIES OF PROFESSIONAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. The article examines the content, purpose and functions of educational management, and defines the structure of the educational system of Ukraine. Ensuring the provision of quality educational services, functioning of the network of educational institutions in Ukraine, formation and elaboration of a strategy for their development, organization of work of the scientific and pedagogical staff and the educational process in general are the consequences of successful management in the educational sector. One of the main tasks of management in educational institutions is to ensure the efficient use of resources (material, human, information, etc.) in order to provide quality educational services to students. Successful and effective management activities are possible through the work of qualified professional managers and academic staff with appropriate training and competence. A manager must meet certain criteria and possess appropriate personal and professional qualities. An important aspect of successful management in the educational sector is the proper organization of the work of educational institutions, analysis and evaluation of their functional status, development prospects, ensuring their competitiveness, and compliance with the requirements of the modern labor market, which is made possible by analyzing its needs. The methodology of the article is based on scientific research and analysis of literary sources, using the analytical method to review the latest research and publications in the structure of professional pre- and postgraduate teacher education in Ukraine. The author examines the activities of state structural units that, in accordance with the current legislation, implement and regulate management in educational institutions, in particular: The President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of Education and Science of Ukraine, ministries and other central executive authorities that have higher education institutions under their jurisdiction, the Higher Attestation Commission of Ukraine, the State Accreditation Commission of Ukraine, the Government of the Autonomous Republic of Crimea (ARC), local executive authorities and local self-government bodies and their subordinate educational management bodies. The requirements for the professional and personal qualities of the head of a structural educational unit, professional education manager or director of a professional higher education institution are defined and considered.

Keywords: management, educational management, professional competence, vocational pre-university and higher education, head of an educational institution, structural unit, education manager.

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7238-0522>

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток сучасного суспільства, глобалізація та діджиталізація освітніх процесів, умови ринкової економіки вимагають від закладів вищої освіти орієнтації на потреби ринку, вміння здійснювати підприємницьку, маркетингову й менеджментську діяльність не лише теоретично в академічних умовах, а й застосовувати їх на практиці у відносинах з іншими суб'єктами суспільства, котрі зацікавлені в співпраці із закладами освіти. Забезпечення надання якісних освітніх послуг, функціонування мережі закладів освіти в Україні, формування та розробка стратегії їхнього розвитку, організація роботи науково-педагогічного колективу та навчально-виховного процесу в цілому – наслідки успішної діяльності менеджменту в освітній галузі. Сучасний освітній простір України визначає заклади освіти повноправними суб'єктами ринкової економіки, що отримали право самостійно визначати вектори свого розвитку, цілі та методи для їхнього досягнення. Підвищилися вимоги суспільства до якості освіти випускників, кардинально оновлюються технології навчання, швидко змінюються організаційні, економічні умови діяльності навчальних закладів, загострюється конкурентна боротьба на ринку освітніх послуг. Вирішення завдань адаптації, виживання та розвитку в нових умовах зобов'язують навчальні заклади не тільки відслідковувати стан ринку освітніх послуг, а також оцінювати своє місце на цьому ринку, застосовувати методи прогнозування його розвитку, враховувати ризики, розробляючи альтернативні варіанти своєї поведінки в залежності від змін зовнішнього середовища [8, с. 5].

Одним з головних завдань менеджменту в закладах освіти є забезпечення ефективного використання ресурсів (матеріальних, людських, інформаційних тощо) з метою якісного надання освітніх послуг здобувачам освіти. Це потребує розробки ефективних стратегій фінансового управління, пошук інновацій, впровадження інформаційних та цифрових технологій, підготовка відповідного кваліфікованого персоналу, використання новітніх форм та методів у навчально-виховному процесі, що відповідають сучасним вимогам та багато іншого.

Високий рівень якості освіти, розвиток мережі навчальних закладів, їхня інтеграція та взаємодія з навколишніми процесами сьогодні потребує використання інноваційних технологій та новітніх форм навчання, забезпечення роботи персоналу в різних умовах (онлайн, офлайн, асинхронно), підготовку відповідних науково-педагогічних кадрів, їхній розвиток та мотивацію, забезпечення реалізації навчальних програм, взаємодії з державними органами контролю якості освіти тощо. Важливим аспектом успішної діяльності менеджменту в освітній галузі є правильна організація роботи навчальних закладів, аналіз та оцінка їхнього функціонального стану, перспектив розвитку, забезпечення їхньої конкурентоспроможності, відповідності вимогам сучасного ринку праці, що стає можливим завдяки аналізу його потреб.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Професійна підготовка та діяльність менеджерів освіти, формування їхніх фахових компетентностей, розвиток управлінської культури майбутніх керівників освітніх закладів, готов-

ність до їхньої подальшої професійної діяльності у своїх дослідженнях висвітлювали В. Берега, Т. Дзюба, Б. Жебровський, В. Жигирь, Н. Зінчук, І. Іщенко, С. Калашнікова, С. Корольок, Л. Кравченко, Є. Маторін, В. Мельник, І. Осадчий, Н. Романенко, О. Сакалюк, Н. Сас, І. Силадій, Т. Сорочан, Н. Черненко; психологічні фактори управління освітою, основні засади психології освітнього менеджменту – Л. Карамушка, Н. Коломінський, О. Бондарчук, В. Федоров; ретроспективний аналіз становлення системи професійної підготовки керівників навчальними закладами – С. Немченко; основи педагогічного та стратегічного менеджменту, маркетинг у галузі освіти – В. Андросюк, Г. Дмитренко, Р. Тягур, В. Григораш, О. Мармаза, І. Мороз; теоретико-методичні засади управління інноваційною діяльністю в закладах загальної середньої освіти, наукові основи адаптивного управління – Л. Даниленко, Г. Єльнікова, М. Кириченко; ризик-менеджмент у системі вищої освіти України – І. Каленюк; організаційно-педагогічні засади оцінювання управлінської діяльності, підготовка менеджерів освіти до здійснення контрольних-діагностичних функцій – І. Пархоменко, М. Торган та багато інших.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення змісту, мети та основних функцій освітнього менеджменту, його реалізація та регламентація відповідно до чинного законодавства України, а також головні засади формування професійного компетентного кадрового забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Менеджмент – процес планування, організації, координації та контролю ресурсів (людських, фінансових, матеріальних) з метою досягнення поставленої мети або цілей. Він містить у собі процес керування різними аспектами діяльності організації, серед яких: стратегічне планування, фінансове управління, управління персоналом, маркетинг, операційне управління та інші [3, с. 10]. Він належить до одного з ключових понять економічної науки, проте сьогодні є дотичним (повністю чи фрагментарно/сегментовано) з усіма сферами людської діяльності.

Основна мета менеджменту – забезпечення ефективного використання ресурсів для досягнення мети організації, що може бути визначено як максимальне задоволення потреб клієнтів, максимальний прибуток, досягнення соціальних цілей тощо. В процесі менеджменту керівники визначають мету, планують дії, організують роботу команди, контролюють хід виконання планів, коригують їх у разі необхідності та оцінюють результати.

Менеджмент є важливим елементом діяльності будь-якого підприємства, установи, громадських чи політичних товариств, закладів освіти тощо. Він дозволяє керівникам ефективно керувати ресурсами та досягати мети організації, забезпечуючи її стійкий розвиток та успіх на ринку.

Сучасне трактування поняття менеджменту, його функцій та складових з'явилося відносно недавно, в другій половині ХХ століття; в якості самостійної наукової дисципліни – в кінці ХІХ століття. Проте необхідність в управлінській діяльності виникла ще на перших етапах становлення людства. Протягом свого історичного розвитку менеджмент зазнав певної трансформації –

від базових уявлень про систему управлінських процесів до формування сучасних теорій.

Відповідно до Закону України «Про освіту», система освіти складається з навчальних закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти. Структура освіти включає: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту. Встановлено наступні освітні рівні: початкова загальна, базова та повна загальна середня освіта, професійно-технічна, базова вища, повна вища освіта [7].

Менеджмент освіти – обов'язкова складова галузі системи освіти незалежної України. Виконання процесів управління забезпечуються відповідно до цілісних, ієрархічних, законодавчих та визначених структурних компонентів, що містять загальну інтегральну та сегментовану функції. В Україні контроль за дотриманням освітнього менеджменту здійснюється органами державної влади (уповноваженими ними органами), адміністрацією навчальних закладів та органами громадського самоврядування.

Відповідно до чинного законодавства, державний менеджмент освітою в Україні реалізують Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади; Вища атестаційна комісія України; Державна акредитаційна комісія України; уряд Автономної Республіки Крим (АРК), місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування і підпорядковані їм органи управління освітою.

До компетенції Президента України належать питання формування державної політики із визначенням системи органів виконавчої влади, які втілюють у життя державний менеджмент освіти. Верховна Рада України створює і розвиває законодавчу базу функціонування освітньої системи, встановлює мережу основних параметрів функціонування системи та ратифікує міжнародні угоди в освітянській сфері.

Кабінет Міністрів України зосереджує зусилля на реалізації державних засад освітньої політики, видає нормативно-правові акти з питань життєдіяльності освітньої системи, створює, реорганізовує, ліквідує вищі навчальні заклади державної форми власності [2].

Український вчений В. Бебик класифікує менеджмент освіти як загальну функцію управління освітньою сферою за наступними ознаками:

- ієрархічно-територіальний рівень і простір управління (глобальний (планетарний), цивілізаційно-територіальний, державно-національний, регіональний, локальний);
- гармонізація, узгодження інтересів і потреб усіх суб'єктів освітнього процесу (правовий, економічний, політичний, методичний);
- ієрархічно-регулятивний рівень управління (суспільно-освітній, адміністративно-освітній, освітній організаційний);
- за часом дії та наслідками реалізації управлінських впливів (стратегічний, тактичний, технічний);

– галузево-функціональний підхід дослідження проблем управління (кадровий, інтелектуальний, технологічний, маркетинговий, інноваційний, фінансовий) [4, с. 12–15].

Важливою проблемою сучасної педагогічної науки є професійна компетентність управлінців освітньої галузі. Згідно з визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI)), поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу. Також поняття компетентності містить у собі відповідний набір знань і навичок, які дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі або певній діяльності [1].

Професійна компетентність менеджера освіти в Україні є частиною циклу фахової підготовки згідно з Галузевим стандартом вищої освіти. Документ містить основні положення нормативного змісту підготовки здобувачів вищої освіти, серед яких:

- відповідний рівень знання новітніх досягнень концепції розвитку освіти і педагогіки, методологію відповідних досліджень;
- використання сучасних цифрових технологій та ресурсів у професійній, інноваційній та дослідницькій діяльності;
- формування педагогічно доцільної партнерської міжособистісної взаємодії, здійснення ділової комунікації;
- вільне спілкування державною та іноземною мовами усно і письмово для обговорення результатів освітньої, професійної діяльності, презентації наукових досліджень та інноваційних проєктів;
- організація освітнього процесу на основі студентоцентрованого, компетентнісного, контекстного підходів та сучасних досягнень освітніх, педагогічних наук, управління навчально-пізнавальною діяльністю, об'єктивна оцінка результатів навчання здобувачів освіти;
- розробка та реалізація інноваційних та дослідницьких проєктів у сфері освіти/педагогіки та міждисциплінарного рівня із дотриманням правових, соціальних, економічних, етичних норм;
- створення відкритого освітньо-наукового середовища, сприятливого для здобувачів освіти та спрямованого на забезпечення результатів навчання;
- розробка та викладання освітніх курсів у закладах вищої освіти за використання методик, інструментів і технологій, необхідних для досягнення поставлених цілей;
- здійснення пошуку необхідної інформації з освітніх/педагогічних наук у друкованих, електронних та інших джерелах; її аналіз, систематизація, оцінка, достовірність та релевантність;
- ухвалення ефективних, відповідальних рішень з питань управління в сфері освіти/педагогіки;
- здійснення консультативної діяльності у сфері освітніх, педагогічних наук [5, с. 7–8].

Однак, не варто гадати, що фахова професійна підготовка вирішує проблеми кадрового забезпечення галузі освітнього менеджменту, важливе значення також мають самоосвіта та постійне вдосконалення особистісних якостей майбутнього педагога. Сучасна модель педагогічного працівника передбачає готовність до застосування нових осві-

тянських ідей, здатність постійно навчатись, бути в постійному творчому пошуку. Ці якості не видаються додатком до диплома про педагогічну освіту, а формуються в щоденній педагогічній практиці. Самоосвіта менеджера в освіті – це провідна форма вдосконалення професійної компетентності, що полягає в засвоєнні, оновленні, поширенні та поглибленні знань, узагальненні досвіду шляхом цілеспрямованої, системної, самоосвітньої роботи, спрямованої на саморозвиток і самовдосконалення особистості, задоволення власних інтересів і об'єктивних потреб освітнього закладу [6].

Висновки. Менеджмент освіти – обов'язкова складова галузі системи освіти незалежної України. Виконання процесів управління забезпечуються відповідно до цілісних, ієрархічних, законодавчих та визначених структурних компонентів, що містять загальну інтегральну та сегментовану функції. В Україні регламентація менеджментської діяльності в галузі освіти здійснюється відповідно до чинного законодавства, за реалізації Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України; міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади; Вищої атестаційної комісії України; Державної акредитаційної комісії України; уряду Автономної Республіки Крим (АРК), місцевих органів виконавчої влади та ор-

ганів місцевого самоврядування і підпорядкованим їм органам управління освітою.

Менеджмент освіти розглядається не тільки в якості управлінської діяльності, а й як окрема наукова дисципліна, що ґрунтується на власній методології, яка складається з сукупності прийомів, методів та технологій дослідження освітньої галузі суспільства. До методики менеджменту освіти належить система дослідно-аналітичних та управлінських методів осмислення (вивчення і аналіз) та управління функціонуванням освітньою сферою суспільства в тісному зв'язку з іншими галузями (економічною, політичною, соціальною, науковою тощо) його життєдіяльності.

Менеджмент у сучасних закладах освіти є однією з ключових компонентів забезпечення ефективного функціонування їхньої діяльності, якісного надання освітніх послуг здобувачам освіти, організації та мотиваційної складової роботи науково-педагогічного колективу, відповідного матеріально-технічного забезпечення, налагодження міжсистемної та міжнародної співпраці тощо.

Здійснення успішної та ефективної менеджментської діяльності можливе завдяки роботі кваліфікованих професійних менеджерів та науково-педагогічних працівників, з наявною відповідною підготовкою та компетентністю. Особа менеджера повинна відповідати певним критеріям, володіти належними особистісними та професійними якостями.

Список літератури:

1. Spector, J. Michael-de la Teja, Peana. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. P. 1–3.
2. Антонюк О.В. Менеджмент в освітній сфері: концептуальні засади. URL: <http://personal.in.ua/article.php?ida=381> (дата звернення: 29.11.2023).
3. Баєва О.В., Новальська Н.І., Згалат-Лозинська Л.О. Менеджмент і адміністрування (частина друга) : навч. посіб. / за ред. О.В. Баєвої, Н.І. Новальської. Київ : ДП Вид. дім «Персонал», 2017. 326 с.
4. Бебик В.М. Менеджмент освіти глобального суспільства / Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології : кол. моногр. Київ : МАУП, 2005. 320 с.
5. Галузевий стандарт вищої освіти України. Рівень вищої освіти – другий (магістерський). Ступінь вищої освіти – магістр. Галузь знань – 07 Управління та адміністрування. Спеціальність – 073 Менеджмент. Київ : Міністерство освіти і науки України, 2019. 14 с.
6. Паскалова І.В. Професійна компетентність менеджера в освіті. *Освітній менеджмент: теорія і практика* : зб. наук. праць / за заг. ред. І.В. Соколової, О.Б. Проценко. Маріуполь : МДУ, 2013. 216 с.
7. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII (зі змінами та доповненнями). URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 29.11.2023).
8. Черненко Н.М. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2016. 511 с.

References:

1. Spector, J. Michael-de la Teja, Peana. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. P. 1–3.
2. Antoniuk O.V. Management in the educational sphere: conceptual principles [Conceptual foundations of educational management]. Available at: <http://personal.in.ua/article.php?ida=381> (accessed November 29, 2023).
3. Bayeva O.V., Novalska N.I., Zgalat-Lozynska L.O. (2017) Management and administration (part two): a textbook [Management: textbook]. In O.V. Bayeva, N.I. Novalska (Eds.). Kyiv: SE Publishing House «Personnel». (in Ukrainian)
4. Bebyk V.M. (2005) Management of education of the global society / Globalization and the Bologna Process: Problems and Technologies: a collective monograph [Management of education of the global society: monograph]. Kyiv: MAYP. (in Ukrainian)
5. Industry standard of higher education in Ukraine. The level of higher education is the second (master's). Degree of higher education – master's degree. Field of knowledge – 07 Management and administration. Specialty – 073 Management. Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine (2019). (in Ukrainian)
6. Paskalova I.V. (2013) Professional competence of a manager in education. *Educational management: theory and practice*: a collection of scientific works [Educational management: a collection of scientific works]. In I.V. Sokolova, O.B. Protsenko (Eds.). Mariupol: MSU. (in Ukrainian)
7. On Education: Law of Ukraine dated 23.05.1991 No. 1060-XII (as amended) [Law of Ukraine on education]. Available at: <http://www.zakon.rada.gov.ua> (accessed November 29, 2023).
8. Chernenko N.M. (2016) Theoretical and methodological bases of training future education managers for risk management in educational institutions [Training of a risk manager in an educational institution]: dys. ... doctor of pedag. nauk: 13.00.04. Odesa. (in Ukrainian)